

Constructing and Validating Perception of Individualized Faith (PIF)

Ehsan Moheb: Ph.D. student in Educational Psychology, Department of Psychology, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

Tayebeh Sharifi*: Faculty member, Department of Psychology, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

Gholamhossein Ebadi: Invited Department of Psychology, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

Gholamhossein Maktabi: Invited Department of Psychology, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran

Abstract: The present study aimed to construct and validate the perception of individualized faith inventory. A sample of 848 students was selected through multistage random sampling method from Islamic Azad University, Ahvaz Jundishapur University of Medical science, Ahvaz Shahid Chamran University, and Seminary. First, the perception of individualized faith inventory including 132 items was administered to selected students. Each scale was rated on a 5-point Likert scale from fully applicable to fully inapplicable item. Then, after data collection, Cronbach's alpha coefficient for the 132 inventory was 0.86. After eliminating the questions with factor loads less than 0.4, the reliability of the inventory was recalculated for the second time. In the other word, the re-reliability coefficient of the inventory including 111 items was calculated $r_{tt}=0.87$. Moreover, factor analysis was used to examine construct validity of the inventory; sampling efficiency of (KMO) was .904; and the significance of Bartlett test indicated the appropriateness of conditions for performing factor analysis. After eliminating the inappropriate questions that had a factor less than 0.4, based on the method of analyzing the main components and rotating in the Varimax method, according to the factor matrix, slope diagram and the percentage of variance explained from 111 items, 4 factors Extracted; 51.697% explain the total variance between variables.

Keywords: Inventory; Perception of individualized faith; Reliability; Validity; Factor Analysis.

*Corresponding author: Faculty member, Department of Psychology, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

Email: sharifi_ta@yahoo.com

مقدمه

هنگامی که از ادراک سخن می‌گوییم باید توجه داشته باشیم که انسان تحت تأثیر فقر یک محرک قرار نمی‌گیرد؛ بلکه مجموعه‌ای از تحریکات مربوط به دریافت کننده‌های حسی مکانی و زمانی و تعامل آنها در موقعیتی خاص، پدیده‌ای را در ذهن او شکل می‌دهند. بنابراین بدون انتخاب محرکی خاص و بدون سازمان‌یابی ادراکی و فعالیت دائمی ذهن، ادراکی صورت نمی‌گیرد. بدین ترتیب ذهن به کمک داده‌های موجود و توان بالقوه‌ی خود، اطلاعات وارده را دسته بندی می‌کند و برای آنها ارجحیت و اهمیتی خاص قائل می‌شود (کرن، ۲۰۱۸). بدین ترتیب، هر ادراکی براساس انتظارات و پیش‌دوری‌های ادراکی که ممکن است به خطا نیز منجر گردد صورت می‌پذیرد؛ به عبارت دیگر اگر احساس تابعی از محرک است، ادراک نیز تابعی از محرک‌های خاصی همچون یادگیری‌های قبلی و انتظارات، حالات انگیزشی متغیر عاطفی یا شناختی و در نهایت اتخاذ تصمیم و اراده‌ی فرد ادراک کننده است. اگر ادراک را مکانیسم تنظیم کننده و انطباق دهنده‌ی اعمال آدمی در محیط زندگی دانست، الزاماً از تمامی عناصر زمینه‌ای که این اعمال در آن واقع می‌شوند متأثر می‌گردد. هر عمل آدمی با توجه به نیازها، انتظارات و به طور کلی اهداف خود در هر لحظه از زندگی، سازمان خاصی می‌یابد. مکانیسم‌های ادراکی در این رابطه براساس «طرح‌های ادراکی»، نه تنها گزینش‌هایی در محرک‌های محیطی انجام می‌دهند، بلکه جنبه‌های دفاعی علیه اطلاعات اخلال کننده در اعمال موجود زنده را نیز شامل می‌شوند (پیکوک، ۲۰۱۸).

ایمان یکی از جنبه‌های تحولی است که همانند سایر جنبه‌های رشد آدمی (یعنی رشد زیستی، شناختی، عاطفی، اخلاقی، اجتماعی- فرهنگی و...) از ویژگی‌های

عمومی برخوردار است؛ از قبیل اینکه امری تدریجی است و در ارتباط متقابل با سایر جوانب رشد صورت می‌گیرد و فرایندی و ترکیبی دارد که همراه با تفاوت‌های فردی و انعطاف‌پذیری است و در شرایط اجتماعی- فرهنگی هر فرد شکل می‌گیرد و همه‌ی این‌ها در ارتباط متقابل با سایر جوانب رشد است (کلور و فیتزگرالد، ۲۰۱۲). فاولر (۱۹۸۱)، در ارائه‌ی نظریه‌ی خود، تلاش کرده است تا به موازات تحول شناختی، الگویی کلی از تحول معنوی را ارائه دهد. بررسی‌های روانشناختی در زمینه‌ی شکل‌گیری مفاهیم دینی و متافیزیکی، به نوعی هماهنگی بین مراتب تحول این مفاهیم و ظرفیت‌های عملیاتی دست یافته‌اند و نشان داده‌اند که در قلمرو مفاهیم دینی و مذهبی، توالی گذر از زیرساخت‌های عینی به زیرساخت‌های صوری اهرم اصلی تحول در این دوره‌ها را تشکیل می‌دهد (درایدگر، ۲۰۰۷). بر این اساس، پژوهشگران تحولی بر این باورند که دریافت مفاهیم انتزاعی فراتر از افق ذهنی کودکان خردسال است و قبل از دستیابی به سطح تفکر انتزاعی مذهبی، امکان پذیر نیست و تنها با شروع دوره‌ی عملیات منطبق صوری است که نوجوان می‌تواند غیرمادی بودن خداوند را درک کند و فرضیه وجود عوامل غیرمادی را بپذیرد (کلور، ۲۰۱۷). امروزه این نکته مسلم است که هر محتوای آموزشی بر حسب سطح صلاحیت فرد درون‌سازی می‌شود و به تبع این ظرفیت درون‌سازی است که کودک خردسال، در وهله‌ی نخست مفاهیم مربوط به ایمان را در سطح مفاهیم جسمانی انسانی دریافت می‌کند و سپس با گذر از مراحل تحول، به برداشتی از این مفاهیم دست می‌یابد. بنابراین، مفاهیمی مانند عدالت، قدرت، علم، حضور حیات، مرگ و جز آن، به عنوان مولفه‌های ایمان و یا تبیین‌هایی چون علیت، نظم و غیره از جمله مفاهیمی هستند که کودک آنها را تنها براساس تجربه‌های مکرر،

اعتقاد فولر (۲۰۰۵)، نظریه‌ی ایمان، چگونگی فهم افراد از ایمان در سراسر زندگی را بیان می‌کند. بناراین، بنا بر آنچه بیان گردید می‌توان ادراک ایمان فردی شده را چنین تعریف کرد که ادراک ایمان فردی شده از یک فرایند شناختی و عاطفی است که در آن فرد مسئولیت کامل اعتقادات، باورها، نگرش‌ها، تعهدات و شیوه‌ی زندگی خود را بر عهده می‌گیرد و برای خود نوعی آرمان فردی تعریف می‌کند.

با توجه به اینکه تاکنون پژوهش‌هایی در زمینه‌های شناخت دوره‌های ایمان براساس مراحل رشد، کمتر مورد توجه قرار گرفته است؛ سازمان‌دهی پژوهشی که بتواند زیر بنای علمی برای طرح و بررسی مفهوم ادراک ایمان به صورت کلی و مفهوم ادراک ایمان فردی شده به صورت خاص در گستره‌ی فرهنگی خاص براساس فرایند تحول مفاهیم ارائه دهد، نیاز جدی محسوب می‌شود. این نیاز در درجه‌ی اول اهمیت نیاز به ابزار دقیق و معتبر و روا دارد که براساس آن بتوان به نتایج حاصل از پژوهش‌ها اطمینان و اعتماد کرد. گسترش روش‌های سنجش و اندازه‌گیری و نظریه‌های جدید در حوزه روان‌سنجی موجب شده است هر روزه روش‌های علمی و جدیدتری برای سنجش استعدادها، و توانایی‌ها و دیگر خصوصیات روانی افراد به وجود بیاید و مورد توجه مربیان، مشاوران و روانشناسان و دیگر متخصصان علوم رفتاری قرار بگیرد. اگر چه در مورد سنجش دینداری و گرایش‌های مذهبی و موضوع‌های مشابه از این دست ابزارهایی تدوین شده‌است، اما در مورد سنجش ادراک ایمان به صورت کلی و سنجش ادراک ایمان فردی شده به صورت خاص به علت جدید بودن آن، پژوهشی صورت نگرفته است و این برای نخستین بار است که چنین مفهوم پیچیده‌ای مورد مطالعه علمی و اندازه‌گیری قرار می‌گیرد. چون این ابزار (سیاهه) برای سنجش ادراک ایمان فردی شده در دانشجویان ساخته

عینی و مأنوس، می‌تواند دریافت کند تا به تدریج، تجسمی که نهایت همه‌ی این مفاهیم است در ذهن وی استقرار یابد (لین و همکاران، ۲۰۱۶). فولر (۱۹۸۸)، نیز تلاش نکرده است تعریف جامع و کاملی از ایمان ارائه دهد. تلاش او در این خلاصه شده است که برخی ویژگی‌ها با مقومات ایمان را توضیح دهد: «ایمان امری فراگیر در همه انسان‌هاست. ما از ابتدای تولد به ظرفیت ایمان مجهز شده‌ایم». او به دو ویژگی بنیادی بودن و فراگیر بودن ایمان اشاره کرده، می‌گوید: ایمان، چنان بنیادی است که هیچ انسانی نمی‌تواند بدون داشتن آن به مدت زیاد به خوبی زندگی کند و به اندازه‌ای فراگیر است که زمانی که به آهستگی نمادها، شعارها، یا الگوهای اخلاقی را به نمایش می‌گذاریم، ایمان ما را بیان می‌کند. ایمان به صورتی آشکار، پدیده‌ای واحد در تمام ادیان - اعم از مسیحی، مارکسیسم، هندوئیسم و دینکا - است (اکمان، ۲۰۰۵). فولر (۱۹۹۱)، ایمان را مفهومی کلی می‌داند و می‌گوید: «ایمان، معمایی است که درک آن آسان نیست». جهت‌گیری یا پاسخ تمام عیار انسان به خویش، دیگران و هستی را ایمان می‌نامند (اسمیت، ۱۹۷۹ به نقل از فراک، ۲۰۰۹). ایمان بازتاب استعداد آدمی است در دیدن و احساس کردن؛ بعد متعالی و رفتار براساس آن، بازتاب ظرفیت اوست در ادراک معنایی که فراتر از مادیت است. به بیان دیگر، ایمان عبارت است از هر نوع اصل و راهنما، باور و یقین و گرایشی که به زندگی فرد معنی می‌بخشد و آن را جهت می‌دهد و به عنوان راه و روش زندگی، مانند نیازی است که از فطرت انسان سرچشمه می‌گیرد (مارلین و همکاران، ۲۰۱۵). فولر (۲۰۰۴)، نظریه‌ی ایمان را با یک مدل ادراکی، توصیفی از آنچه که ایمان انجام می‌دهد، ارائه می‌دهد. این نظریه مفهوم ایمان، ارتباط آن با زندگی، اهداف نوع بشر و احساس ایجاد معنا سازی در زندگی را مطرح ساخته است. به

مشخص و به گروه‌های (دانشکده های کشاورزی، مامایی و پرستاری، فنی و مهندسی، علوم انسانی، پیراپزشکی و دانشکده پزشکی و طلبه حوزه علمیه) تقسیم‌بندی شده بود به قید قرعه از هر دانشکده به نسبت جمعیت هر ناحیه بر اساس جنسیت به صورت تصادفی انتخاب شد. سیاهه ادراک ایمان فردی شده طوری طراحی شده است که قابل اجرا برای تمام حوزه‌های فرا دینی است که ادراک ایمان و پیامدهای آن قابل مشاهده است. بنابراین، سؤالات به گونه‌ای طراحی شده است که ادراک فردی شده ایمان افراد را فراتر از مذهب و جهت گیری‌های مذهبی نشان می‌دهد.

یافته‌ها

مجموعه اصلی «۱۳۲» گویه است. ابتدا ۲۰ سوال باز پاسخ بر اساس مطالعه و پژوهش پیرامون موضوع ایمان و نیز مصاحبه با افراد متخصص در حوزه روانشناسی و دین تهیه گردید؛ سپس بر اساس این ۲۰ سوال باز پاسخ شروع به مصاحبه نیمه ساختار یافته جهت رسیدن به پاسخ درباره چگونگی ادراک ایمان آنها پرداخته شد؛ در نهایت براساس روش تحلیل محتوا میزان فراوانی پاسخ‌های آزمودنی‌ها؛ گویه‌های اولیه جهت ساخت سیاهه ادراک ایمان فردی شده انجام گرفت. براین اساس ۱۳۲ گویه تشکیل شد، ابتدا این گویه‌ها به وسیله تعدادی از اساتید و روانشناسان روایی محتوایی سؤالات مورد ارزیابی قرار گرفت و ضریب همبستگی آن از طریق روش همبستگی همبلتون برابر با $r = 0/596$ به دست آمد تا اطمینان حاصل شود که گویه‌ها قابل فهم و کاربردی برای گروه‌های دانشجویان است. بعد از این مرحله، این مجموعه از گویه‌ها بر روی یک گروه «۸۴۸» نفری از دانشجویان دانشگاه‌ها و طلبه‌های حوزه علمیه اجرا شد.

ضریب اعتبار اولیه سیاهه را برای مجموعه ۱۳۲ سؤالی برابر با $r_{tt} = 0/86$ بدست آمد. برای بار دوم نیز اعتبار

می‌شود بررسی روایی و اعتبار آن در گروه دانشجویان ضروری است. با توجه به اینکه موضوع مورد بررسی، جنبه اکتشافی دارد لذا، تهیه پاسخ برای پرسش‌های زیر نیز امری ضروری است:

۱- آیا بین مجموعه پرسش‌هایی که به منظور سنجش ادراک ایمان فردی شده دانشجویان تهیه شده است هماهنگی درونی کافی وجود دارد؟

۲- آیا مجموعه پرسش‌هایی که به منظور سنجش ادراک ایمان فردی شده دانشجویان تهیه شده است دارای روایی کافی است؟

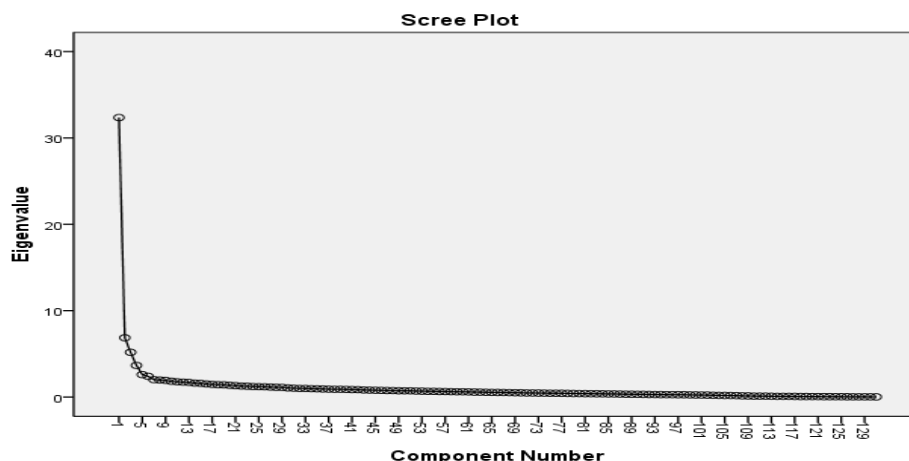
۳- محتوای مجموعه مقیاس ادراک ایمان فردی شده برای دانشجویان از چه عواملی تشکیل و تا چه حد اشباع شده است؟

مواد و روش‌ها

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی- اکتشافی است. در این مدل از پژوهش پژوهشگر به منظور دستیابی به تهیه وسیله‌ای عینی، معتبر، روا برای سنجش ادراک ایمان فردی شده دانشجویان، شناخت مؤلفه‌های اصلی ادراک ایمان فردی شده بر اساس فرهنگ ایرانی، فراهم ساختن ابزار مناسب برای مربیان و متخصصان حوزه های آموزش و دین برای کمک به بهبود باورهای دینی در فرآیند روان‌درمانی، سلامت روان، معنابخشی زندگی، بهزیستی روان- شناختی و ... است. جامعه آماری در پژوهش حاضر، تمامی دختر و پسر دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، علوم پزشکی جندی شاپور، شهید چمران اهواز و طلاب حوزه علمیه بود که در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ مشغول به تحصیل هستند. در این پژوهش ۸۴۸ نفر از دانشجویان شرکت کردند که در دانشگاه‌های مذکور مشغول به تحصیل بودند. برای تعیین حجم گروه نمونه از روش نمونه‌برداری چند مرحله‌ای (با واحد نفر) استفاده شد. برای این منظور ابتدا جمعیت هر دانشگاه

سطح $0/0001$ معنادار است. بدین ترتیب، علاوه بر کفایت نمونه برداری، اجرای تحلیل عاملی بر پایه ماتریس مورد مطالعه نیز قابل توجیه خواهد بود. طرح شیبدار که نمودار ارزش‌های ویژه مجموعه ۱۳۲ سؤالی سیاهه ادراک ایمان فردی شده است در نمودار (۱) نمایش داده شده است.

سیاهه پس از حذف سؤالی‌های دیگری که بار عاملی آنها کمتر از $0/3$ بود، محاسبه گردید. ضریب اعتبار مجدد بعد از حذف سؤالی‌های ۳۵-۵۸-۳۸-۵۹-۳۹-۹۳-۳۱-۳-۴۱-۱۰ برای مجموعه ۱۱۱ سؤالی محاسبه و ضریب اعتبار به دست آمده برابر با $0/87$ است. در پژوهش حاضر، مقدار KMO برابر با $0/904$ و مشخصه آزمون کرویت بارتلت $86322/399$ که در

نمودار ۱. طرح شیبدار

Chart1. Inclined Plan

با توجه به اینکه متغیرها در عامل‌های ۵ و ۶ دارای بار عاملی هستند ولی تعداد سؤالی‌ها در این عامل‌ها کمتر از ۳ سؤال است، بنابراین با توجه به تئوری‌ها در این زمینه حداقل برای تشکیل دادن یک عامل ۴ سؤال و بعضی تئوری‌ها تعداد ۱۰ سؤال را برای تشکیل یک عامل مناسب می‌دانند که در این پژوهش تعداد حداقل ۱۰ سؤال برای تشکیل عامل در نظر گرفته شد. بر پایه نتایج حاصل از اجرای تحلیل عاملی و شاخص‌هایی که بدان اشاره شد، از مجموعه پرسش‌ها تعداد ۴ عامل استخراج و ارزش ویژه ۴ عامل بزرگتر از $51/697$ را تبیین می‌کند. عامل یکم با ارزش ویژه $34/374$ و در نهایت عامل ۴ با ارزش ویژه $8/401$ متغیرها را توجیه می‌کند. پس از حصول اطمینان از کفایت نمونه برداری و اطمینان نسبت به اینکه ماتریس همبستگی که پایه تحلیل عاملی قرار گرفته است در جامعه برابر صفر نیست به اجرای تحلیل عاملی پرداخته شد.

از طرح شیبدار می‌توان استنباط کرد که سهم عامل نخست در واریانس کل متغیرها چشمگیر و از سهم سایر عامل‌ها کاملاً متمایز است. در مرحله بعدی، بر مبنای ارزش ویژه، درصد واریانس و طرح شیبدار، تعداد ۴ عامل مبنای تعیین مشخصه‌های نهایی قرار گرفته است. در اینجا لازم به یادآوری است که برخی از پژوهشگران به منظور پژوهش درباره ماهیت روابط بین متغیرها و همچنین دستیابی به تعاریف عامل‌ها ضرایب بالاتر از $0/30$ و گاهی ضرایب بالاتر از $0/40$ را در تعریف عامل‌ها مهم و با معنا دانسته و ضرایب کمتر از این حد را به عنوان صفر (عامل تصادفی) در نظر گرفته‌اند. مثلاً جونز (۱۹۵۴) کمترین مقدار ضریب را برابر با $0/3$ ، دکتر هومن (۱۳۶۷) برابر با $0/35$ و رینولد و همکاران (۱۹۸۱) برابر با $0/4$ به کار برده‌اند. در پژوهش حاضر این ضریب برابر با $0/40$ منظور شده است.

ارزش‌های ویژه‌ی این چهار عامل، درصد تبیین واریانس و درصد تراکمی واریانس تبیین شده هر یک از آنها در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱. ارزش ویژه درصد تبیین واریانس درصد تراکمی عامل‌های چهارگانه

Table1. Specific value of the percentage of variance explanation of the compressive percentage of the four factors

درصد واریانس تراکمی	درصد واریانس	ارزش ویژه	عامل‌ها
۲۸/۶۰۶	۲۸/۶۰۶	۳۴/۳۷۴	درک معنای زندگی
۳۹/۲۰۰	۱۰/۵۹۴	۸/۹۴۸	ایمان و خدانشناسی
۴۶/۸۱۰	۷/۶۱۰	۷/۳۴۹	ادراک زیباشناختی
۵۱/۶۹۷	۴/۸۸۷	۴/۴۰۱	رشدیافتگی

عامل‌های استخراج شده با استفاده از روش چرخش اصلی حاصل پس از چرخش واریماکس که بر اثر ۸ بار واریماکس به محورهای جدید منتقل گردید. ماتریس عامل تکرار حاصل شده در جدول (۲) نمایش داده شد.

جدول ۲. ماتریس عاملی پس از چرخش

Table2. Matrix the factor after rotation

سؤال	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	سؤال	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴
۳۹ق	۷۲۸.				۳۷ق	۵۸۶.			
۱۸ق	۷۱۷.				۴۰ق	۵۸۴.			
۱۲۴ق	۷۰۵.				۸۰ق	۵۸۱.			
۵ق	۶۹۴.				۱۱۷ق	۵۷۶.			
۱۱ق	۶۹۳.				۱۲۲ق	۵۵۷.			
۷۴ق	۶۸۸.				۱۰۶ق	۵۵۱.			
۱۰۵ق	۶۸۸.				۱۶ق	۵۴۹.			
۱۴ق	۶۷۳.			۵۰۵.	۲۰ق	۵۳۷.			
۱۰ق	۶۶۷.			۴۰۷.	۱۲۶ق	۵۳۴.			
۸۵ق	۶۶۱.				۱۱۵ق	۵۱۹.			
۱۲۰ق	۶۵۶.				۱۱۱ق	۵۱۷.			
۱۱۶ق	۶۵۲.				۶۷ق	۵۱۱.		۴۳۹.	
۲۹ق	۶۵۰.			۴۰۷.	۹ق	۵۱۰.			
۶۳ق	۶۴۸.			۳۸۱.	۱۰۱ق	۵۰۶.			
۸۶ق	۶۳۹.				۶۰ق	۵۰۵.			
۵۵ق	۶۲۶.			۳۶۲.	۳۳ق	۴۸۷.			
۷۲ق	۶۲۲.				۳۱ق	۴۸۶.			۳۵۶.
۴۵ق	۶۱۵.				۵۲ق	۴۸۵.			
۸۷ق	۶۱۵.				۵۹ق	۴۸۵.			۴۸۴.
۱۲۵ق	۵۹۶.				۷ق	۴۸۴.			
۶۶ق	۵۹۵.			۴۶۰.	۱۵ق	۴۸۲.			
۸ق	۵۹۳.				۶۹ق	۴۷۹.			۴۴۵.
۱۱۴ق	۵۸۹.				۱۰۹ق	۴۷۵.			
۱۹ق	۵۸۸.				۱۱۲ق	۴۶۵.			۴۱۱.
۱۰۲ق	۴۲۷.				۹۱ق	۳۵۴.			۴۸۱.
۶۵۸.					۱۲۹ق				

۶۵۲.	۲۱q	۴۷۴.	۵۳q	۴۰۲.	۸۸q
۶۴۶.	۹۹q	۴۵۸.	۳۲q	۴۰۲.	۳۶q
۶۲۷.	۱۲q	۴۳۹.	۳۹۵.	۳۹۱.	۳۶۰.
۶۲۶.	۱۲۸q	۴۳۷.	۹۴q	۳۸۴.	۳۵۴.
۶۱۷.	۱۲۷q	۴۳۰.	۷۸q	۳۸۳.	۱۷q
۶۰۸.	۷۷q	۴۱۹.	۳۸۳.	۳۵q	۶۵۰.
۵۷۹.	۱۱۸q	۴۰۵.	۴۷q	۵۸۷.	۲۷q
۵۷۳.	۷۱q	۳۷۳.	۳۵۲.	۸۲q	۵۸۵.
۴۳۴.	۳۸q	۳۵۱.	۴۸q	۵۸۴.	۷۹q
۴۱۶.	۹۲q	۷۲۵.	۲۳q	۵۰۰.	۲۶q
۳۷۶.	۹۵q	۶۹۰.	۸۳q	۴۸۷.	۲۸q
۳۷۱.	۱۰۴q	۶۶۵.	۲۲q	۴۸۷.	۴۶۴.

گزینش و انتخاب قرار می‌گیرند (گلوگاه شناختی)؛ سپس، این اطلاعات مورد سازماندهی و تفسیر دقیق قرار می‌گیرد و معنای آنها مشخص می‌شود که در واقع ادراک صورت می‌گیرد؛ در نهایت، ارگانیزم براساس این اطلاعات، واکنش رفتاری و احساسی مناسبی را انتخاب و آن را بروز می‌دهد (رافتوپولس، ۲۰۱۵). ایمان عبارت است از هر نوع اصل و راهنما، باور و یقین و گرایشی که به زندگی فرد معنی می‌بخشد و آن را جهت می‌دهد (مارلین و همکاران، ۲۰۱۵) و به عنوان راه و روش زندگی، مانند نیازی است که از فطرت انسان سرچشمه می‌گیرد. اغلب اندیشمندان، به ایمان فقط به عنوان یک نظام عقاید، یک نظام تصورات برای بیان بخشی‌هایی از واقعیت‌هایی مثل خواب، رویا، بیماری، مرگ و یا مظاهر بزرگ طبیعت پرداخته‌اند، در حالی که وقتی ایمان را فقط مجموعه‌ای از عقاید مشخص یا باورهای ویژه دانست، به نظر خواهد رسید که فرد هم می‌تواند با تکیه بر نیروهای فردی‌اش پایه‌گذار این اصول و عقاید باشد. اما در واقع، ایمان تنها مجموعه‌ای از بیانات اعتقادی با مجموعه‌ای از آداب و مناسک نیست (استریب، ۲۰۱۶). حیات دینی، حیاتی است که در آن عقاید و اعمال دینی به گونه‌ای با هم مرتبط و هماهنگ‌اند که بیانگر دوره یا گونه‌ای از حیات است و هیچ عقیده و عملی چنین نفوذی در حیات اجتماعی فرد ندارد (بنسون، ۲۰۰۴، به نقل از استریب، ۲۰۱۵). همچنین ایمان، نظامی از نیروهاست. نیرویی که انسان را در زندگی‌اش حمایت

بحث و نتیجه‌گیری

برای این که راجع به یک موضوع فکر کنید، نیاز به مجموعه‌ای از اطلاعات دارید که معمولاً از دنیای بیرون و از راه مشاهدات دریافت می‌کنید و از اینجا به بعد مغز وارد عمل می‌شود و سعی می‌کند به داده‌ها و مشاهدات معنا ببخشد. معنایی که ذهن به یک رویداد و یک مشاهده می‌بخشد، ادراک از آن موضوع است (کلارک، ۲۰۱۳). در واقع، ادراک افراد است که یک پدیده و یک مشاهده را برای او با معنا می‌کند. به همین دلیل است که دو نفر از یک اتفاق ممکن است دو مفهوم متفاوت دریافت کنند (بیرن، ۲۰۱۵). بنابراین، ادراک عبارت از فرآیند پیچیده‌ی آگاهی یافتن از اطلاعات حسی و فهم آنها است. همچنین، فرآیندی است که افراد به وسیله‌ی آن، پنداشت‌ها و برداشت‌هایی را که از محیط خود دارند، تنظیم و تفسیر می‌کنند و بدین وسیله، به آنها معنا می‌دهند. اما ادراک می‌تواند که با واقعیت عینی، بسیار متفاوت باشد. غالباً، افراد از امری واحد، برداشت‌های متفاوتی دارند. می‌توان گفت که رفتار مردم، به نوع ادراک، پنداشت یا برداشت آنها (و نه واقعیت) بستگی دارد (فایرستون و شول، ۲۰۱۶). به منظور آن که اطلاعات مورد پردازش ادراکی قرار گیرند، باید از یک فرآیند عبور کنند. در این فرآیند، ابتدا ارگانیزم از راه حواس پنجگانه، اطلاعات و محرک‌های محیطی را دریافت می‌کند (احساس)؛ سپس این اطلاعات از راه سیستم توجه مورد

می‌کند و او را به فرا سوی خود می‌خواند. با تکیه به این نیرو است که فرد احساس می‌کند می‌تواند بهتر با مشکلات زندگی مواجه شود (استریب، ۲۰۱۷). به نظر فروید (۱۹۷۰)، منشأ ایمان، ناتوانی انسان در مقابله با نیروهای طبیعت بیرونی و نیروهای غریزی درون خویش است. به نظر او ایمان در مراحل ابتدایی و اولیه‌ی تکامل انسان به وجود آمده است، یعنی زمانی که هنوز بشر از عقل و دانش کافی برخوردار نبوده و قادر به استفاده از خود در مقابله با این نیروهای بیرونی و درونی نبوده است (میسچی، ۲۰۱۶). اسمیت (۱۹۷۹) معتقد است که ایمان ویژگی رؤیت ناپذیری است که در اشخاص وجود دارد و کمتر تغییر می‌کند. او ایمان را جهت‌گیری پاسخ تمام عیار انسان به خویش، دیگران و هستی می‌داند. ایمان بازتاب استعداد آدمی است در دیدن و احساس کردن بُعدی متعالی و رفتار بر اساس آن؛ بازتاب ظرفیت اوست در ادراک معنایی که فراتر از مادیت صرف است؛ به قول اسمیت (۱۹۷۹)، ایمان، مقوله‌ی بنیادین انسانی و ویژگی ذاتی بشر است؛ و به‌طور مسلم اساسی‌ترین مقوله‌ی مذهبی است (فراک، ۲۰۰۹). فالور و همکاران (۲۰۰۴)، معتقد است که ایمان انسان، عرصه‌ی گسترده‌ای است که ایجاد، یافتن معنا در زندگی و تمایل برای فهم و ارزش‌گذاری تعهدات معنادار را در زندگی انسان‌ها دنبال می‌کند. فالور (۱۹۹۹)، اصطلاح ایمان را با الهام از اسمیت (۱۹۷۹)، این‌گونه تعریف می‌کند: «ایمان شیوه‌ی تشخیص مراکز ارزش و قدرت و متعهد ساختن خویش به این مراکز است، مراکزی که نیروی نظم‌دهنده را در زندگی ما اعمال می‌کند». با توجه به اینکه ادراک ایمان فردی شده دانشجویان به عنوان متغییری که برای اولین بار در جامعه علمی روانشناسی مطرح شده است و این سازه نخستین بار توسط محب، شریفی، عبادی و مکتبی معرفی شده است؛ لذا، پژوهش حاضر از نوع اکتشافی است. بر همین اساس، با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده از گروه نمونه و با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها، برای بررسی روایی سازه و پاسخ به این پرسش که «سیاهه

ادراک ایمان فردی شده ایمان از چند عامل اشباع شده است؟» از روش تحلیل مؤلفه‌ای اصلی (Principal Component analysis) استفاده شده است. پیش از اجرای تحلیل عاملی کفایت نمونه برداری با استفاده از اندازه KMO (Kaiser-Mager-Okling) و نیز رد فرض صفر مبنی بر درست بودن ماتریس همبندی در جامعه به وسیله آزمون کرویت بارتلت (Bartlett test of sphericity)، به اثبات رسید که اجرای تحلیل عاملی توجیه پذیر است.

ماتریس عاملی نشان می‌دهد که عامل نخست دارای بیشترین بار عاملی و سهم آن نیز از سایر عامل‌ها چشمگیرتر است. نتایج تحلیل عاملی از داده‌ها نشان می‌دهد که این مقیاس از روایی کافی برخوردار و از ۴ عامل اشباع شده است. به منظور ساده سازی عوامل استخراجی از چرخش واریماکس (varimax rotation) استفاده شد که پس از تفسیر و نامگذاری عامل‌ها نتایج به شرح زیر است:

بزرگترین بار عاملی در ماتریس ساختار مربوط به پرسش ۳۹ (۰/۷۲۸) است.

پرسش‌های ۱۱۲، ۲۹، ۶۶، ۲۰، ۱۲۶، ۵۹، ۴۶، ۴، ۵۷، ۵۰، ۹۳، ۶۹، ۴۹، ۵۶، ۸۴ بر دو یا سه عامل متمرکزاند که احتمالاً سؤال‌های پیچیده‌ای به نظر می‌رسند.

بقیه پرسش‌ها بسیار ناب و یا بار عاملی آنها در عوامل دیگر به غیر از خوشه‌های استخراج شده ناچیز و قابل صرف نظر است.

هیچ سؤالی نیست که بار عاملی نداشته باشد و در هر عامل دست کم ده متغیر وجود دارد.

مجموعه پرسش‌هایی که با یک عامل همبستگی قوی و معنی‌دار دارند تشکیل یک پاره تست را می‌دهند که به شرح زیر استخراج و نامگذاری گردید.

۱- از ۱۱۱ گویه سیاهه ادراک ایمان فردی شده، ۵۵ گویه با عامل اول همبستگی قوی دارد و با عنوان "درک معنای زندگی" مشخص شد.

Firestone C and Scholl BJ 2016, Cognition does not affect perception: evaluating the evidence for "top-down" effects, *Behavior and Brain Science*, Vol. 39, Pp. 1-77.

Frac EA 2009, *A pilot case study of Fowler's faith interview in the Romanian context*, The MS Dissertation, The southern Baptist theological seminary.

Fowler JW 1981, *Stages of faith the psychology of human. Development and the quest for meaning*, San Francisco: Harper & Row.

Fowler JW 1985, Wesleyan spirituality and faith development. In MD Meeks (Ed), *The future of the Methodist theological traditions*, Nashville: Abingdon.

Fowler JW 1988, *Faith development and Fowler*, Birmingham: Religious Education Press.

Fowler JW 1991, Stages in faith consciousness, In F Oser and WGS Carlett (Eds), D Capps (Eda), *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, Vol. 11, Pp. 37-57.

Fowler JW 1999, Foreword for Special Issue on: Adolescents and Religion, *Journal of Adolescence*, Vol. 22, Pp. 181-183.

Fowler JW 2004, Faith development at 30: Naming. The challenges of faith in a new millennium, *Religious Education*, Vol. 99, No. 4, Pp. 405-421.

Fowler W, Streip H and Keller B 2004, *Manual for faith development*, Research Bielefeld; Atlanta: Research. Center for biographical. Studies in contemporary religion. Center for research in faith and moral development, Emory University.

Fowler JW 2005, Faith development theory and the challenges of practical theology. In RR Osmer and F Schwitzer (Eds), *Developing public faith*. New-Directions in practical theology. Essay in Honor of James. W Fowler (Pp. 15-42). St. Louis: Chalic E press.

Lynn ML, Naughton MJ and VanderVeen S 2016, Faith at work scale (FWS): Justification Development, and validation of a measure of Judeo-Christian religion in

۲- عامل دوم دارای ۲۳ گویه و با عنوان "ایمان و خدانشناسی" مشخص شد.

۳- در عامل سوم تعداد ۱۷ گویه قرار گرفت و با عنوان "ادراک زیباشناختی" مشخص شد.

۴- عامل چهارم در سیاهه ادراک ایمان فردی شده "رشدیافتگی" را می سنجد و از ۱۶ گویه تشکیل شده است.

بر همین اساس و با توجه به نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها و استخراج عامل‌ها از پرسشنامه، برای نخستین بار ادراک ایمان فردی شده را می‌توان به شرح زیر تعریف کرد: "ادراک ایمان فردی شده عبارت است از یک فرایند شناختی و عاطفی است که در آن فرد مسئولیت کامل اعتقادات، باورها، نگرش‌ها تعهدات و شیوه‌ی زندگی خود را بر عهده می‌گیرد و برای خود نوعی آرمان فردی تعریف می‌کند."

References:

Byrne A 2015, *Perception and Conceptual Content*, in Contemporary Debates in Epistemology, eds E. Sosa and M. Steup (Oxford: Blackwell), Pp. 231-250.

Clark A 2013, Whatever next? Predictive brains, situated agents, and the future of cognitive science, *Behavior and Brain Science*, Vol. 36, Pp. 181-204.

C-lore J and Fitzgerald D 2012, Intentional faith, *Journal of Adult Development*, Vol. 9, No. 2, Pp. 186-199.

Clore V 2017, *Faith development in adults. Scale of measurement and relation to attachment dissertation*, Wayne State University.

Crane T 2018, Is perception a propositional attitude? *Philos*, Vol. 5, N. 59, Pp. 452-469.

Driedger SM 2007, *Relationships among faith development, ego development, and religious orientation study*, Ph.D. Dissertation, Simon Fraser University, Canada.

Ekman PC 2005, Faith development theory and spiritual direction, *Pastoral Psychology* Vol.44, N. 4, Pp. 967-979.

adolescents in Turkey and Germany: Results from cross cultural research. Paper for the 26th meeting of the international Seminar on religious education and values, July, August 2008 in Ankara.

Streib H 2015, Faith development research at Twenty Years, in R.R Osmer & F.Schwitzer (Eds), *Developinga, Public Faith. New directions in. Practical theology.* essays in Honor of Jjames. W. Fowler (pp.15-42). St. Louis: Chalice Press

Streib H 2016, Faith development research revisited: Accounting for diversity in structure, content, and narratively of faith. *The International Journal the Psychology of Religion.* Vol. 23, Pp. 15-21.

the workplace, *Journal of Business Ethics,* Vol. 5, 227-243.

Marlin M, Ardine R and Viljoen HG 2015, Fowler theory if faith development: An evaluative discussion, *Religious Education,* Vol. 87, Pp. 74-85.

Mischey EJ 2016, Faith, identity, and personality in late adolescence, *Character Potential: A Record of Research,* Vol. 9, No. 4, Pp. 175-185.

Peacocke C 2018, Scenarios, concepts and perception, in *The Contents of Experience,* ed. T Crane (Cambridge: Cambridge University Press), Pp. 105-135.

Raftopoulos A 2015, The cognitive impenetrability of perception and theory-leadenness, *Journal of General. Philosophy Science,* Vol. 46, Pp. 87-103.

Streib H and Aygun A 2017, *Religious socialization and faith development of*

مجله‌ی توسعه‌ی آموزش جندی‌شاپور
فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی
سال یازدهم، ویژه‌نامه ۹۹

ساخت و اعتباریابی سیاهه ادراک ایمان فردی شده

احسان محب: دانش‌آموخته دکتری تخصصی روانشناسی تربیتی، گروه روان‌شناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

طیبه شریفی*: عضو هیات علمی، گروه روان‌شناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.
غلامحسین عبادی: مدرس، گروه روان‌شناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.
غلامحسین مکتبی: مدرس، گروه روان‌شناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

چکیده: پژوهش حاضر با هدف ساخت و اعتباریابی سیاهه ادراک ایمان فردی شده است. برای پژوهش نمونه‌ای با حجم ۸۴۸ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، علوم پزشکی جندی‌شاپور، شهید چمران و طلاب حوزه علمیه به روش نمونه‌برداری تصادفی چند مرحله‌ای (با واحد نفر) انتخاب و سیاهه ادراک ایمان فردی شده شامل ۱۳۲ گویه اجرا گردید. گویه‌ها بر پایه طیف لیکرت درمقیاس ۵ درجه‌ای از کاملاً کاربرد ندارد تا کاملاً کاربرد دارد نمره‌گذاری شده است. بعد از گردآوری داده‌ها، ضریب آلفای کرونباخ برای مجموعه ۱۳۲ سوالی برابر با ۰/۸۶ به دست آمد. برای بار دوم نیز اعتبار سیاهه پس از حذف سؤال‌هایی که بار عاملی آنها کمتر از ۰/۴ بود، محاسبه گردید. ضریب اعتبار مجدد بعد از حذف سؤال‌ها برای مجموعه ۱۱۱ سؤالی برابر با ۰/۸۷ است. پس از به دست آوردن اعتبار تست، برای روایی سازه سیاهه از روش تحلیل عاملی استفاده شد؛ مقدار کفایت نمونه برداری (KMO) برابر با ۰/۹۰۴ و معنادار بودن مشخصه کرویت بارتلت حاکی از وجود شرایط مناسب جهت اجرای تحلیل عاملی بوده است. پس از حذف سؤال‌های نامناسب که دارای بار عاملی کمتر از ۰/۴ بودند، بر پایه روش تحلیل مولفه‌های اصلی و چرخش به شیوه واریماکس، با توجه به ماتریس عاملی، نمودار شیب دار و درصد واریانس تبیین شده از مجموعه ۱۱۱ گویه تعداد ۴ عامل استخراج گردید؛ که ۵۱/۶۹۷ درصد کل واریانس بین متغیرها را تبیین می‌کنند.

واژگان کلیدی: سیاهه، ادراک ایمان فردی شده، اعتبار، روایی، تحلیل عاملی.

*نویسنده‌ی مسئول: عضو هیات علمی، گروه روان‌شناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

Email: sharifi_ta@yahoo.com